

ДЖЕРЕЛА

1. Аршава І.Ф. Сучасний кінематограф і психологія мистецтва / І.Ф. Аршава, Т.В. Кулешова // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр.; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. — Т. XI, ч. 7. — С. 16–26.
2. Грабович Г. До історії української літератури: Дослідження, есе, полеміка / Григорій Грабович. — К.: Основи, 1997. — 604 с.
3. Гуцало Є. Співуча колиска з верболозу: Окупаційні фрески / Євген Гуцало. — К.: Веселка, 1991. — 284 с.
4. Кибрик Е.А. Объективные законы композиции в изобразительном искусстве / Е.А. Кибрик // Вопросы философии. — 1966. — № 10. — С. 103–113.
5. Менегетти А. Кино, театр, бессознательное / Антонио Менегетти. — Том 1. — М.: ННБФ Онтопсихология, 2001. — 384 с.
- 6 Руднев В.П. Словарь культуры XX века [Текст] / В.П. Руднев. — М.: Аграф, 1997. — 384 с.

В статті проаналізована жанротворческа функція інтерсеmiotических тропов. На матеріалі збірника Е. Гуцало «Певучая колыбель из ивняка: Оккупационные фрески» доведено, що проникновение художественных средств смежных искусств в структуру текста происходит на содержательно-формальном уровне. Особое внимание уделено кинематографической образности и приемам изобразительных искусств.

Ключовые слова: жанр, троп, интерсеmiotика, фрески.

The article analyzes issues of genre's function of intersemiotic tropes. On the basis of the stories by E. Gutsalo "The singing cradle from willow: occupation frescoes" we prove interpenetration of the artistic means in the texture on the semantic and formal levels. Special attention is paid to the cinematographic images and the means of figurative art.

Key words: genre, trope, intersemiotics, frescoes.

УДК 821.112.2-311.6.09

Наталія Жила

ТЕМА ВІЙНИ В ПІЗНІЙ ПРОЗІ Е. ШТРІТТМАТТЕРА

У статті аналізується проблемно-тематичний комплекс війни в пізній прозі Е. Штріттматтера. Звернення до теми війни зумовлено почуттям провини німецького народу перед світовою спільнотою, намаганням розвиватися далі, розглядаючи Другу світову війну як події минулого. Тема війни розкривається письменником в контексті розвитку німецької літератури другої половини XX століття.

Ключові слова. Е. Штріттматтер, роман, мала проза, тема, війна.

Ервін Штріттматтер (1912–1994) посідає гідне місце серед таких видатних німецьких письменників XX століття, як Б. Брехт, А. Зегерс, К. Вольф, Г. Белль та інші. До вивчення творчості Е. Штріттматтера звертались вітчизняні та зарубіжні дослідники: С. Львов, Л. Копелєв, К. Шахова, Л. Симонян, Л. Маркелова, Г. Агальцев, К. Вернер, Г. Гаспар, Х. Плавіус, М. Резо, Р. Гіллє, М. Шмідт, К. Бергер, Г. Шуберт, Е. Цак, Ф. Мейєр-Госау, Х. Панкоке, Б. Хаймбергер, Г. Дроммер та інші. Особливий інтерес у штріттматтерознавців викликали романи письменника «Погонич волів» (1951), «Тінко» (1955), «Чудодій I–III» (1957/1973/1980), «Оле Бінкопп» (1963), «Крамниця I» (1983), а також збірки малої прози «Поні Педро»

(1959), «Шульценгофський календар усякої всячини» (1966), «3/4 зі ста маленьких історій» (1971), «Блакитний соловей, Або початок чогось» (1972). Літературознавці відзначили жанрове різноманіття творів Е. Штріттматтера, їх широкий ідейно-тематичний діапазон, увагу митця до зображення повсякденного життя «маленької людини», філософічність, поетичність художньої мови, експерименти письменника в галузі образності.

Водночас поза увагою науковців залишились опубліковані після смерті автора цикл короткої прози «Перед метаморфозою» та збірка оповідань «Історії без батьківщини», романна трилогія «Крамниця», до яких німецькі критики й дослід-

ники звертались лише в окремих статтях і рецензіях. Ці твори досі не перекладені українською і російською мовами (тільки «Крамниця I» є у російському перекладі), а тому мало відомі вітчизняному читачеві.

Отже, метою даної розвідки є дослідження проблемно-тематичного комплексу війни в пізній прозі Е. Штріттматтера: романі «Крамниця I–III», малій прозі збірки «Історії без батьківщини» та циклу «Перед метаморфозою». Завдання дослідження такого роду полягає у визначенні своєрідності втілення теми війни у зазначених творах письменника та його оцінці цих історичних подій.

Пізня проза Е. Штріттматтера має широкий тематичний спектр. Соціально-історична тематика охоплює зображення різних верств суспільства (перевага надається, однак, сільському простору), дослідження взаємозв'язку особистості й суспільства в умовах війни, умов виховання та побуту, фінансових справ, особистісних стосунків тощо.

Тематика романної трилогії «Крамниця» відзначається глибиною, різноплановістю і докладністю розробки тем. А у збірці «Історії без батьківщини» і циклі «Перед метаморфозою», згідно з вимогами жанру короткого оповідання, тематика набуває ситуативного, однопланового та підтекстового характеру.

Тема війни тісно переплітається з темою стосунків особистості й суспільства та історії, особливо в романній трилогії «Крамниця», в якій Перша й Друга світові війни та часи повоєння є тлом для всіх подій. У літературі Німеччини посідають своєрідне місце події Другої світової війни («війна зруйнувала мораль і етику») [5, 53]. Відчуття провини німецького народу перед світовою спільнотою спричинило активне звернення письменників (А. Зегерс, Л. Фюрнберг, Ф. Фюманн, Й. Бекер, Й. Бобровські та ін.) до розробки цієї проблематики. Як зазначає Д. Чугунов, процес переосмислення минулого в німецькій літературі має дві тенденції: по-перше, це традиційне переконання в тому, що німецький народ приречений і в майбутньому відчувати провину за існування та згубну діяльність фашистського режиму, по-друге, право німців розглядати фашизм як події минулого, отримуючи можливість розвиватись далі [2].

В останній чверті XX століття в літературі Німеччини все більше розвивається друга з наведених тенденцій, що простежується і в пізній прозі Е. Штріттматтера. Відводячи чільне місце зображенню теми війни в трилогії «Крамниця», письменник змальовує події, безпосередньо пов'язані з його власним досвідом, такими, як він їх знає і пам'ятає, хоча наприкінці війни митець дезертував, про що йдеться в романі. Прозаїк усвідомлює справжню причину війни. Він пише: «істеричний Адольф розпочав війну» [5, 6], «німці удержались до їхньої країни (до СРСР — Н. Ж.) для

того, щоб винищити їхню ідеологію» [8, 90]. Таких прикладів про негативне ставлення Е. Штріттматтера до тих «любих німців», «адольфівців», що стали ініціаторами Другої світової війни, у романі багато. Наводить автор у трилогії «Крамниця» і чимало фактів про концтабір, крематорій, в'язниці і жахливі умови як для російських військовополонених, так і для самих німців, які не підтримували Гітлера і загинули в антифашистській боротьбі. Не залишив поза увагою прозаїк і ганебні вчинки радянських солдат на території Німеччини: грабіж, гвалтування, свавілля. Хоча, як зазначає автор, німці самі зробили їх «своїми ворогами» [5, 140].

Ставлення Е. Штріттматтера до причин, подій та наслідків Другої світової війни не було однозначним. Визнаючи провину німців перед СРСР у подіях цієї війни («кожен німець забруднився у фашизмі» [5, 259]), письменник стверджує, що винною насправді є купка людей під проводом Адольфа Гітлера. Наприклад, автор у романі запитує: у чому провинна його бабусі, яка жодного стосунку не мала до війни, а виходить, на думку суспільства, винна і вона.

Е. Штріттматтер визнає право німців на подальший самостійний розвиток як нації і як держави («Росіяни <...> захопили половину Німеччини для того, щоб виправити тут політичну ідеологію. Це їм не вдалося <...> зовсім» [8, 90–91]). У короткому оповіданні «Морозна ніч» символами війни виступають образи зими, холоднечі, ночі. Водночас морозна ніч асоціюється у свідомості радянських солдат з батьківщиною. Письменник відтворює загальну атмосферу подій війни як неминучого зла. «Війни для людства, яким воно зараз є і яким воно ще довго залишиться, ніколи не припиняться» [8, 5], — написав на початку циклу малої прози митець.

Безпосередньо пов'язаною з подіями Другої світової війни є проблема поділу Німеччини на дві держави з різними політичними системами: ФНР і НДР. Цю проблему порушує письменник як у романній трилогії «Крамниця» (за допомогою персонажів, які знають життя і на Сході, і на Заході країни: «те, що тут біле, там чорне» [4, 93] тощо), так і в малій прозі. В концентрованому оповіданні «Нове вікно» образ «нового вікна» [7, 58] символізує перепону, яка розділила Німеччину. Самотній чоловік, блукаючи взимку в лісі, натрапив на будинок з новим вікном. Мешканці дому побачили його, але не турбувались про те, що чоловік може замерзнути: «ледь помітна турбота про себе кружляла довкола будинку» [7, 59]. Сумною і водночас скептичною є позиція розповідача, який втілює точку зору автора: поміж німцями постала не тільки політична, а й духовна перепона. Дистанційований погляд на події дає змогу письменникові адекватно відтворити те, що відбувалося у державі та житті народу.

Сучасне переосмислення питання культурно-історичного розвитку кожної з країн протягом тривалого часу засвідчує усталеність двох образів НДР: перший із них — офіційний образ держави, яка зазнала в цей час розквіту в усіх сферах суспільного життя, другий, що існував на Заході, пов'язаний з визнанням східної країни як «неповноцінної» щодо її розвитку [3]. Е. Штріттматтер не поділяв жодної з наведених позицій («я радий, що живий вистояв війну» [5, 397]). Він не міняв місця проживання в момент поділу країни на дві окремі держави, мотивуючи своє рішення тим, що «письменник <...> має корені, і <...>, якщо б він їх вирвав, це було б рівнозначно його літературній смерті» [8, 109].

Таким чином, романна трилогія «Крамниця», збірка малої прози «Історії без батьківщини» та цикл оповідань «Перед метаморфозою» Е. Штріттматтера стали щодо загального контексту його

творчості продовженням низки творів на тему буття, у спокій і рівновагу якого вдерлась війна. І. Гладков переконує в тому, що тема повсякденного життя посідала важливе місце в літературі НДР і розроблялась багатьма письменниками: Г. Кунертом, Г. Кантом, Г. де Бруйн та іншими [1].

Різні боки реального життя, пов'язаного з війною та її наслідками, втілені в пізній прозі Е. Штріттматтера, отримують багатовимірність висвітлення, в тому числі й у широкому філософському контексті. Поєднання побутового і буттєвого планів визначає своєрідність тематичного комплексу війни у романі «Крамниця», збірці «Історії без батьківщини» та циклі «Перед метаморфозою» письменника. Перспективою у дослідженні проблемно-тематичного комплексу війни може стати інтерпретація пізньої прози письменника з позицій лінгвопоетики.

ДЖЕРЕЛА

1. Гладков И.В. Проблематика и поэтика творчества Кристофа Хайна: дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.03 / И.В. Гладков. — М., 2002. — 212 с.
2. Чугунов Д.А. Немецкая литература 1990-х годов. Основные тенденции развития: автореф. на соискание уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.03 «Литература народов стран зарубежья» / Д.А. Чугунов. — Воронеж, 2007. — 32 с.
3. Bauman B. Deutsche Literatur in Epochen / B. Bauman, B. Oberle. — [2 Aufl.]. — smaning: Max Huber Verlag, 1996. — 386 S.
4. Strittmatter E. Der Laden: [Roman; in 3 B. — 2. B.] / E. Strittmatter. — Berlin: Aufbau-Verlag GmbH & Co. RG, 2009. — 503 S.
5. Strittmatter E. Der Laden: [Roman; in 3 B. — 3. B.] / E. Strittmatter. — Berlin: Aufbau-Verlag GmbH & Co. RG, 2009. — 477 S.
6. Strittmatter E. Die Lage in den Lüften: [Aus Tagebüchern] / E. Strittmatter. — Berlin; Weimar: Aufbau-Verl., 1990. — 267 S.
7. Strittmatter E. Geschichten ohne Heimat / E. Strittmatter. — Berlin: Aufbau Taschenbuch Verlag, 2004. — 239 S.
8. Strittmatter E. Vor der Verwandlung. Aufzeichnungen / E. Strittmatter. — Berlin: Aufbau-Verlag GmbH, 2002. — 173 S.

В статье анализируется проблемно-тематический комплекс войны в поздней прозе Э. Штриттматтера. Обращение к теме войны обусловлено чувством вины немецкого народа перед мировым сообществом, стремлением развиваться далее, рассматривая Вторую мировую войну как события прошлого. Тема войны раскрывается писателем в контексте развития немецкой литературы второй половины XX века.

Ключевые слова: Э. Штриттматтер, роман, малая проза, тема, война.

The article analyzes the problem and thematic complex of war in late prose by E. Shtrittmatter. The appeal to the theme of war is caused by sense of guilt of the German people before the world community, aspiration to develop further, considering the Second World War as past events. The war theme revealed by the writer in a context of development of the German literature of the second half of XX century.

Key words: E. Strittmatter, novel, short prose, theme, war.